

Ольга Катола

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8819-2582>

Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника

(Львів, Україна)

olgakatola555@gmail.com

УДК 070(477.83/.86)"1929/1930":910.4-057.68(100)(047.1)

**ТЕМАТИЧНЕ НОВАТОРСТВО
ПУБЛІКАЦІЙ СОФІЇ ЯБЛОНСЬКОЇ
У ГАЛИЦЬКІЙ ПРЕСІ МІЖВОЄННОЇ ДОБИ**

DOI: <https://doi.org/10.37222/2786-7552-2022-1-14>

Досліджено творчу спадщину Софії Яблонської – української журналістки, яка здійснила навколосвітню подорож, затребуваної авторки західноукраїнських видань 1920–1930-х рр. Постать цієї молоді інтелектуалки ще не опинилася у ракурсі особливого зацікавлення українських науковців, її літературний здобуток лише від 1990 р. спорадично привертав певну увагу у контексті утвердження незалежності Української держави у світі. З'ясовано її внесок у становлення такого жанру журналістської творчості, як подорожній (мандрівний) нарис (репортаж), присвячений її подорожам далекими світами (Південно-Східна Азія, Далекий Схід та ін.). Висвітлено тематичний спектр публікацій Софії Яблонської у галицькій періодиці міжвоєнної доби. Зосереджено увагу на основних тематичних напрямках її творчого доробку. З'ясовано значення творчості журналістки-мандрівниці для ознайомлення читацтва досліджуваної періодики з історією та культурою, релігією, звичаями і традиціями, веденням господарства та побутуванням народів і племен в екзотичних краях. Реакція читачів на аналізовані тексти засвідчує особливе вміння авторки зацікавити їх оригінальними сюжетами й описами далеких країн та ментальними особливостями й існуванням людей у реаліях інших світів. Особливо наголошено на твердій переконаності С. Яблонської у необхідності утвер-

дження рівноправності народів як колонізованих країн, так і колонізаторських держав.

Зроблено висновок про необхідність подальшого вивчення цього цікавого й своєрідного інтелектуального феномену української преси міжвоєнної доби у плані пізнання єдності світу людей та світу природи, розуміння і сприйняття універсальності життя на планеті, емоційного долучення до проблем людства на всіх широтах і довготах.

Ключові слова: Софія Яблонська, міжвоєнна доба, Західна Україна, подорожній (мандрівний) нарис (репортаж), навколосвітня подорож, колонізація, екзотичні країни.

Постановка проблеми. Сьогодні у світі відбуваються складні політичні, економічні, культурні процеси, які мають глобальний масштаб та планетарний характер, – т. зв. глобалізація. На думку вчених, вона, крім позитивних тенденцій, може призвести і до вкрай негативних проявів, зокрема до зникнення національних держав. Тож важливо обмежити всевладність транснаціональних корпорацій, демократизувати й дебіюрократизувати міжнародні організації тощо. Людство має усвідомити: щоб зберегти свою унікальність і розмаїття та мати змогу гармонійно розвиватися у перспективі, необхідно засвоїти повчальні уроки історії кожного народу, зберегти певну систему духовних координат, будувати життя за цивілізаційними взірцями – унікальними, але водночас і загальнолюдськими.

Софія Яблонська, молода українська інтелектуалка – автор захопливих пізнавальних публікацій у західноукраїнських пресодруках міжвоєнного періоду, розгорнула свою енергійну діяльність у драматичний період історії Галичини. Що цікаво: ця молода галичанка, охоплена жагою пізнання світу, об'єктивно оцінювала реалії тогочася як на рідній землі, так і у далеких краях. І, перерісши свій час, прозорливо проглядала майбутнє людства, продемонструвавши яскравий приклад абсолютного розуміння і сприйняття нових засад його виживання, – з минулого.

Мета дослідження – проаналізувати тематичне різноманіття, насамперед – новаторство, публікацій С. Яблонської у західноукраїнській періодиці 1930-х рр. ХХ ст. у контексті надзвичайно мінливого міжвоєнного політичного, економічного й культурного життя.

Об'єкт дослідження – мандрівні (подорожні) нариси та репортажі авторства С. Яблонської у періодиці Галичини міжвоєнної доби.

Методи дослідження. Заявлена у науковій статті проблематика зумовила необхідність застосування загальнонаукових методів аналізу й синтезу, систематизації й узагальнення досліджуваного матеріалу. У процесі аналізу використано також описовий метод, що дозволив з'ясувати тематико-проблемні пріоритети в аналізованих публікаціях С. Яблонської. Визначенню впливу такого важливого чинника, як життєписний, на творчість авторки сприяв біографічний метод. Використання культурно-історичного методу допомогло оцінити позиціонування журналістки стосовно акцентування ідеологічних та культурних напрямних у творчій діяльності в контексті реалій міжвоєнної доби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У національному пресознавстві чимало наукових праць присвячено життєдіяльності і творчості (насамперед – журналістській, публіцистичній, редакторській, видавничій) діячів, які внесли вагому лепту у становлення і розвиток преси на теренах України та закордоння. Надбання сотень і сотень відомих сьогодні творців друкованого слова формують золотий фонд українського пресознавства. Однак ще й досі поза увагою дослідників залишаються життєписи (головно – журналістські набутки) діячів, відданих справі поступу народу, який з огляду на відомі історичні обставини потребував вольових та інтелектуальних зусиль – підтримки еліти. Зокрема, особливо необхідно було у міжвоєнну добу, коли руйнувалися давні суспільні стереотипи, ідеології, переконання, натомість формувалися нові, часто – контрверсійні, роз'яснювати важливість пізнання світу, розуміння його мінливості і вміння раціонального вибору шляхів поступу. Серед таких журналістів – Софія Яблонська, творчість якої лише нещодавно привернула увагу дослідників. Варто відзначити, що свою зацікавленість продемонстрували письменники, літературознавці, журналісти: О. Забужко [5], А. Дністровий [4], В. Агеєва [1], В. Мороз [6], О. Середа [Дзвінка Воробкало] [2], Дарка Горова [3]. Публікації цих авторів висвітлюють насамперед надзвичайно цікаву біографію української інтелектуалки, яка у свій час (1920–1930-ті рр.), кинувши виклик численним суспільним стереотипам і табу, спромоглася втілити в життя свої неймовірні мрії.

Молода українська журналістка-мандрівниця розгорнула енергійну діяльність у драматичний період історії Галичини, який квінтесенційно-ємко та з точним акцентуванням пресової ситуативності охарактеризувала знана дослідниця Л. Сніцарчук: «Друга половина міжвоєнного періоду додала [польській] владі ще більше проблем із Галичиною – українство, подолавши загальну розгубленість, пов'язану з офіційним перебуванням під юрисдикцією іншої країни, зуміло організуватися, створити “державу в державі”, однією з характерних рис якої була діяльність потужної пресової ділянки, і вийшло на новий рівень (політичний, економічний, культурний) “екзистенування” у Польській державі» [8, с. 79].

Софія Яблонська – людина, яка зробила себе сама: відважна мандрівниця, талановита письменниця, журналістка, що реалізувала усі свої фантастичні (а отже – нездійсненні, на думку широкого загалу) мрії. Її перу належать репортажі із далекоюсаяних подорожей, сповнених пригод і небезпек (це – Марокко, Джибуті, Цейлон, Індокитай, Лаос, Камбоджа, Китай, Сіам, Малайські острови, Ява, Балі, Бора-Бора, Таїті, Австралія, Нова Зеландія, Північна Америка (США, Канада).

Своє пізнання далеких країв, щедрих на екзотичні дива, сприйняття незнайомих способів буття, точніше – виживання, у тогочасному світі тамтешніх народів і племен, захоплення їх відданістю традиціям давнини тощо С. Яблонська прагнула донести до читацької аудиторії таких часописів, як: «Діло», «Ми і світ», «Назустріч», «Нова Хата», «Нові Шляхи» (усі – Львів), «Жіноча Доля» (Коломия). Нову літературну зірку щиро прийняли у своє коло журналісти, публіцисти, письменники, критики, зокрема Ірина Вільде, Дарія Віконська, Михайло Рудницький, 1930-х рр., які творили на теренах Західної України, демонструючи своє захоплення її творчістю.

Саме надіслані до західноукраїнських видань й опубліковані репортажі (нариси) лягли в основу книг С. Яблонської «Чар Мароко» (1932), «З країни рижу та опію» (1936), «Далекі обрії» (1939). (Відзначимо, що цей перелік варто доповнити виданнями оповідань і нарисів «Дві ваги – дві міри» (1972) та «Книга про батька» (1977), які вийшли посмертно); у сучасній Україні перевидані твори С. Яблонської [9–12]).

Необхідно також закцентувати, що прикметною особливістю «мандрівного доробку» С. Яблонської є поєднання літературного

та візуального планів. На думку О. Забужко, це можна оцінити «щойно тепер, по впливі без малого дев'яноста років, по всіх відгримілих над тими краями, які вона встигла пізнати й полюбити, бурях історії: що її погляд геть чисто позбавлений “тягаря білої жінки” – не заражений тою вадою зору, яку через півстоліття Едвард Саїд назве “орієнталізмом”» [5, с. 12].

Її намагання знайти інші, ще не пізнані нею, незвідані краї, позбавлені «гріхів» міжвоєнної Європи – осердя євроатлантичної цивілізації, на жаль, так і залишилися в царині нездійсненого: індустріалізація як один із важливих чинників тогочасного імперіалізму та корупція місцевої влади творили виразне поєднання у злочинному знищенні колонізованих країн. Репортажі С. Яблонської пронизані глибоким співчуттям людини, яка спостерігає нестерпне буття простого люду.

Подаючи у нарисі «Жахливе видовище» роз'яснення старого китайця щодо «провалин між нашими поглядами, відчуттями, способом життя» та свої розмірковування щодо цього, С. Яблонська прагне бути об'єктивною в оцінці цих двох підходів до життя: «Передусім ми різнимось віком, потім барвами, а врешті душею... Може, з причини вашої молодості, вам, білим, її брак, так само, як досвіду і культури!» ... В очах китайців це ми дикуни, профани, а навіть люди без душі. До нашої цивілізації, наших винаходів, поступу китайці ставляться як до пустих речей, без найменшої тривкості, ні значення. “Це не збагачує життя, тільки ускладнює його!”. Хто його знає, чия правда?» (Діло. 1934. 1 серп. (ч. 201). Тема протистояння західної та східної цивілізацій – одна з провідних, порушуваних у її текстах, опублікованих на сторінках досліджуваних видань. Щире зацікавлення цією проблемою, виразна емпатія щодо «упосліджених», бо «переможених», смілива демонстрація власних поглядів і переконань слугували вагомим чинником завоювання читацьких симпатій.

Критичність і раціональність мислення журналістки виразно простежується на прикладі нарису «Китайці та їхня земля» – справжньої оди любові до землі та неймовірної працездатності китайців. Особливо її вражає, як «по повені, по неврожаї, по нападах... піратів, замість спустити руки вділ та в розпуці чекати на голодну смерть, на дарунок, на чудо, – він збирає усі свої засоби енергії до нової боротьби». Вона переконана: «Колиб замість уважати себе вище культурно від них расово, замість

називати їх темними варварами ми спробували б перебрати від них деякі їхнє знання та досвід, – то багато дечого навчилися ми би від них, чимало б скористали. Напевне більше, ніж Китай скористав з наших винаходів та нашої цивілізації, яких імітування тільки шкодить китайцям та осмішує їх» (Жіноча Доля. 1934. 15 берез. (ч. 6); 1 квіт. (ч. 7).

Окрім визначально-важливих розповідей про історичну минувшину та реалії тогочасся, С. Яблонська у своїх нарисах як вдумливий спостерігач намагалася узагальнювати актуальні різнопланові події у світовому контексті – політичні, економічні, культурні тощо, подаючи аналітику, що узагальнювала шляхи розвитку конкретної країни. Яскравий приклад – публікація «Комуністи під містом», в якій йдеться про наміри військових формувань китайських комуністів захопити столицю регіону Юнан-Фу, однак містянам на допомогу прийшли війська «маршала Чіян-Гай-Ши» (Чан Кайши). Журналістка впевнена, що саме завдяки цьому авторитетному військовому і політичному діячу «через широко відчинені ворота ввійшов до Юнану новий “дух Китаю”, новий лад та повій Західної цивілізації» (Назустріч. 1936. 1 квіт. (ч. 7).

Надзвичайно цікава тема, порушувана у публікаціях С. Яблонської, – це її адаптація до умов життя у регіонах перебування, своєрідна пізнавальна «зануреність» і долучення до місцевої побутової специфіки, нелякливе порівнювання із буттям та психологією українства і, звісно ж, зацікавлення читачів досягненнями інших народів. Окрема, похідна від окресленої, тема – меланхолізм, мінорність, негативізм мислення українства і палке бажання подолати ці прояви: «Ці нарікання – це наша українська болячка; а проте з дрібочкою витривалости, віри в себе, енергії, бадьорости не одне в нас змінилося б; принаймні визбулись би ми нашої хронічної сумовитости та втомляючого пригнічення». На її думку, «нашою питомою рисою вдачі повинна бути бадьорість, повнота сил, сміливість, оптимізм, а навіть певна домішка наївності, хоч би з огляду на молодечість нашої нації, хоч би з огляду на нашу буйну, чорну землю та на червоні лица наших молодичь» (3 країв сонця і тепла. Жіноча Доля. 1934. 15 січ. (ч. 2).

Прагнення журналістки донести до читачів щирість своїх думок про одвічну красу буття на Землі засвідчує ось така зворушлива цитата з її нарису «Мандрівка по Юнані»: «Перебуду ще не одні злидні, переможу ще не одну перешкоду, тільки на те.

щоби в переході вкрасти сям-там кілька відблисків несхопленої краси світу» (Нова Хата. 1934. Ч. 4).

Висновки. Надзвичайно важливо усвідомлювати: в часи глобалізації особливу ціну має усе неповторне та унікальне. Щодо народу – це історія його становлення і поступу, поразок і перемог, мова, традиції і культура – усе, що творить його «індивідуальність», яка навіть в умовах поглинання та розчиненості у вселенськості дозволяє зберегти народу пам'ять як стартовий гін для майбутнього. Актуальний приклад – сучасна історія України.

Відкриваючи себе світові, треба пам'ятати, що ми у Європі давно присутні – як достойний народ, особливо у світлі останніх подій. Трагічне ХХ століття невігойно позначилося на українському бутті, але завжди були люди, які усвідомлювали своє призначення і мали палке бажання та неподоланну відвагу творити у складних історичних реаліях. У міжвоєнну добу блискуче перо молодого української інтелектуалки Софії Яблонської спричинило своєрідний ментальний зсув читачів західноукраїнських пресодруків, показавши їм інший, неймовірно цікавий і загадковий, світ – світ людей, нехай і іншої раси, кольору шкіри, способу думання і життя, та стверджуючи, що ми всі – одної крові та рівні перед Богом.

Її відкритість світу і прагнення насичуватися новими знаннями, сприймати досягнення інших людських спільнот і водночас об'єктивно оцінювати «проблемності», характерні для їхнього способу буття, приваблювали та зацікавлювали, викликаючи захоплення і повагу читачів.

Важливо відзначити, що С. Яблонська як представниця «білої раси» – українка – сама була членом людської спільноти – народу, що зазнав гноблення й упослідження. Саме ця, так би мовити, «множинність ідентичностей» дозволяла їй об'єктивніше порівняно з іншими оцінювати усю складність взаємин між народами та державами. Вихована західною культурою, С. Яблонська жодним чином не трактувала інші народи чи племена (якщо йшлося про колонізовані території Сходу) як нижчих расово, що конче потребують потужного цивілізаційного впливу Заходу.

Нині можна стверджувати, що С. Яблонська, осмислюючи цивілізаційно-історичний розвиток людства, постійно підкреслювала найважливішу засаду ідеології поступу: це – нена-

сильство – економічне, культурне, духовне, і прагнула доносити це переконання до читачів її публікацій на сторінках періодики Галичини міжвоєнної доби. Своє захоплення «далекими обр'ями», що також позначені при ближчому розгляді печаттю одвічних проблем людини (бо всі – «одної крові»), вона матеріалізувала у публікаціях, якими зачитувалися на теренах Західної України. Саме такі особистості прикладом свого життя та своєї творчості – кожен у своїй царині, у свій час – виступають рушіями поступу людини, нації, людства.

Література

1. Агеева В. Софія Яблонська: кругосвітня подорож української репортерки. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/blogs-39919135>.
2. Воробкало Дзвінка [Середа О.]. Історія галичанки, яка побачила весь світ, або Дивовижні обрії Софії Яблонської. URL: <https://photo-lviv.in.ua/istoriya-halychanky-yaka-pobachyla-ves-svit-abo-dyvovyzhni-obriji-sofiji-yablonskoji/>.
3. Горова Дарка. Софія Яблонська. Українські тревелоги 30-х рр. і фото з подорожі довкола світу. URL: <https://lowcost.ua/sofia-yablonska/>.
4. Дністровий Анатолій. Софія Яблонська. URL: <http://bukvoid.com.ua/events/presentation/2021/03/15/225241.html>.
5. Забужко О. Мистецтво втечі: кілька уроків від Софії Яблонської: передмова. *Теура. Софія Яблонська*: фотоальбом. Київ: Родовід, 2018. 232 с.
6. Мороз В. Їй належав увесь світ: далекі обрії Софії Яблонської: як українка стала відомою мандрівницею у першій половині ХХ ст. URL: <https://tyzhden.ua/ij-nalezhav-uves-svit-daleki-obrii-sofii-iablonskoji/>.
7. Розінкевич Н. В. Українська мандрівна проза початку ХХІ століття: тематика, проблематика, поетика: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2019. 20 с.
8. Сніцарчук Л. В. Українська преса Галичини (1919–1939 рр.) і журналістикознавчий дискурс: монографія. Львів, 2009. 416 с.
9. Яблонська С. Далекі обрії: роман / упоряд.: А. Беницький, В. Гоменюк. Київ: Родовід, 2018. 336 с.
10. Яблонська С. З країни рижу та опію: роман / упоряд.: А. Беницький, В. Гоменюк. Київ: Родовід, 2018. 240 с.
11. Яблонська С. Листи з Парижа. Листи з Китаю: Подорожні нариси, новели, оповідання, есе, інтерв'ю / упорядкув., передм., літ. ред. і прим. В. Габора. Львів: ЛА «Піраміда», 2018. 368 с.
12. Яблонська С. Чар Марока: роман / упоряд.: А. Беницький, В. Гоменюк. Київ: Родовід, 2018. 367 с.

References

1. Aheieva, V. Sofiia Yablonska: kruhosvitnia podorozh ukrainskoi reporterky [Sofia Yablonska: round-the-world trip of a Ukrainian reporter]. Retrieved from <https://www.bbc.com/ukrainian/blogs-39919135> (in Ukr.).
2. Vorobkalo, Dzvinka [Sereda, O.]. Istorii halychanky, yaka pobachyla ves svit, abo Dyvovyzhni obrii Sofii Yablonskoi [The story of a Galician woman who saw the whole world, or the amazing horizons of Sofia Yablonska.]. Retrieved from <https://photo-lviv.in.ua/istoriya-halychanky-yaka-pobachyla-ves-svit-abo-dyvovyzhni-obriji-sofiji-yablonskoji/> (in Ukr.).
3. Horova, Darka. Sofiia Yablonska. Ukrainski trevelohy 30-kh rr. i foto z podorozhi dovkola svitu [Sofia Yablonska. Ukrainian travelogues of the 1930s and photos from a trip around the world]. Retrieved from <https://lowcost.ua/sofia-yablonska/> (in Ukr.).
4. Dnistrovyi, Anatolii. Sofiia Yablonska [Sofia Yablonska]. Retrieved from <http://bukvoid.com.ua/events/pesentation/2021/03/15/225241.html> (in Ukr.).
5. Zabuzhko, O. (2018). Mystetstvo vtechi: kilka urokiv vid Sofii Yablonskoi: peredmova [The Art of Escape: Some Lessons by Sofia Yablonska: **foreword**], *Teura. Sofiia Yablonska: fotoalbum*, Kyiv: Rodovid, 232 (in Ukr.).
6. Moroz, V. Yii nalezhav uves svit: daleki obrii Sofii Yablonskoi: yak ukrainka stala vidomoiu mandrivnytseiu u pershii polovyni XX st. [The whole world belonged to her: the distant horizons of Sofia Yablonska: how a Ukrainian woman became a famous traveler in the first half of the 20th century.]. Retrieved from <https://tyzhden.ua/ij-nalezhav-uves-svit-daleki-obriji-sofii-yablonskoji/> (in Ukr.).
7. Rozinkevych, N. V. (2019). Ukrainaska mandrivna proza pochatku XXI stolittia: tematyka, problematyka, poetyka [Ukrainian traveling prose from the beginning of the 21st century: themes, problems, poetics]: avtoref. dys... kand. filol. nauk, Kyiv, 20 (in Ukr.).
8. Snitsarchuk, L. V. (2009). Ukrainaska presa Halychyny (1919–1939 rr.) i zhurnalistykoznavchyi diskurs [Ukrainian Press of Galicia (1919–1939) and journalistic discourse]: monohrafiia, Lviv, 416 (in Ukr.).
9. Yablonska, S. (2018). Daleki obrii [Far horizons]: roman / uporiad.: A. Benytskyi, V. Homeniuk, Kyiv: Rodovid, 336 (in Ukr.).
10. Yablonska, S. (2018). Z krainy ryzhu ta opiiu [From the country of rice and opium]: roman / uporiad.: A. Benytskyi, V. Homeniuk, Kyiv: Rodovid, 240 (in Ukr.).
11. Yablonska, S. (2018). Lysty z Paryzha. Lysty z Kytaiu [Letters from Paris. Letters from China]: Podorozhni narisy, novely, opovidannia, ese, interviu / uporiadkuv., peredm., lit. red. i prym. V. Gabora, Lviv, LA «Piramida». (in Ukr.).
12. Yablonska, S. (2018). Char Maroka [The charm of Morocco]: roman / uporiad.: A. Benytskyi, V. Homeniuk, Kyiv: Rodovid, 367 (in Ukr.).

Olga Katola

Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv
(Lviv, Ukraine)

THE THEMATIC NOVELTY OF SOFIA YABLONSKA'S PUBLICATIONS IN GALICIAN PERIODICALS OF THE INTERWAR PERIOD

The paper focuses on the creative heritage of Sofia Yablinska, a Ukrainian journalist who made a round-the-world trip and was a popular author of Western Ukrainian publications in the 1930s. There is no profound research on this young intellectual from the perspective of the special interests of Ukrainian scientists. Her literary achievements have only sporadically attracted some attention since 1990 in the context of asserting the independence of the Ukrainian state in the world. Her contribution to the formation of such a genre of journalistic creativity as the travel essay (report) dedicated to her travels to distant worlds (Southeast Asia, the Far East, etc.) has been clarified. The thematic spectrum of publications by Sofia Yablonska in Galician periodicals of the interwar period has been highlighted. The paper is focused on the main thematic areas of her creative output.

The author highlighted the significance of Sofia Yablonska's travel journalism and her role in familiarizing the readership with the history and culture, religion, customs and traditions, management of the economy, and way of life of people and tribes in exotic lands. The readers' feedback demonstrated her great talent for attracting their attention to original plots and descriptions of distant countries and the mental characteristics and existence of people in the realities of other worlds. Sofia Yablonska was convinced of the equality of the peoples of both colonized countries and colonizing states, which has been especially emphasized in the paper. The gender problems of the contemporary world and their coverage by Sofia Yablonska have also been analyzed.

The author stated the need for further study of this interesting and original intellectual fragment of the Ukrainian press of the interwar period in order to learn more about the unity of the world of people and the world of nature, understanding and perceiving the universality of life on the planet, and emotional involvement in the problems of humanity at all latitudes and longitudes.

Keywords: Sofia Yablonska, interwar period, Western Ukraine, travel essay (report), round-the-world trip, colonization, exotic places, gender equality.